

มาตาพันธะ

ความหมาย

มาตาพันธะ (Maternal Attachment) หรือ พันธะผูกพันกับแม่ คือ ความรู้สึกผูกพันแบบรักใคร่ อย่างล้าลึกของทารกต่อผู้เลี้ยงดู ซึ่งอาจเป็นใครก็ได้ แต่โดยปกติแล้วมักจะเป็นแม่ ในช่วงปลายปีแรกของชีวิต ทำให้ทารกรู้สึกพึงพอใจ มีความสุขเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับแม่ และรู้สึกสบายใจเมื่อได้อยู่ใกล้ในสภาวะที่มีความตึงเครียด

ทฤษฎีของพันธะผูกพัน

มีทฤษฎีอยู่หลายทฤษฎีที่อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ทารกเกิดพันธะผูกพันแม่หรือผู้เลี้ยงดู ทฤษฎีที่สำคัญได้แก่ทฤษฎีต่อไปนี้

1. **ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory)** ตามความคิดของฟรอยด์ (Freud) ทารกเล็ก ๆ มีความรู้สึกไวที่ปาก และได้รับความพึงพอใจจากการดูดและเอาของเข้าปาก ดังนั้นทารกจะพึงพอใจใครก็ได้ที่ทำให้เขาได้รับความสุขและความพึงพอใจที่ปาก และโดยปกติแม่จะเป็นผู้ที่ตอบสนองความพึงพอใจที่ปากของทารกด้วยการเป็นผู้คอยให้ทารกได้ดูดนม ดังนั้นแม่จึงเป็นตัวแทนแห่งความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงและความรักของทารก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อแม่มีลักษณะผ่อนปรนและใจดีในการให้อาหารทารก

ฟรอยด์ (Freud) ได้กล่าวถึงพันธะผูกพันทางอารมณ์ที่ทารกมีต่อแม่ว่าเป็นรากฐานสำคัญสำหรับสัมพันธภาพในช่วงเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งงานวิจัยเกี่ยวกับเด็กที่ขาดแม่ในช่วงแรก ๆ ของชีวิตและการเลี้ยงดูเด็กอย่างอบอุ่น ได้ผลที่สนับสนุนความเชื่อของฟรอยด์ในเรื่องความสำคัญของสายใยแห่งพันธะผูกพัน

อีริกสัน (Erikson) มีความเชื่อเช่นเดียวกันว่าการให้อาหารของแม่จะมีอิทธิพลต่อพลังหรือความอบอุ่นมั่นคงแห่งพันธะผูกพันของทารกอย่างไรก็ตาม เขายืนยันว่าการตอบสนองโดยรวมทั้งหมด (overall responsiveness) ต่อความต้องการของทารก มีความสำคัญมากกว่าการให้อาหารเพียงอย่างเดียว อีริกสันมีความเห็นว่าผู้ให้การเลี้ยงดูที่ตอบสนองความต้องการของทารกอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทารกเกิดความรู้สึกไว้วางใจ (trust) ในบุคคลอื่น ในขณะที่การไม่ตอบสนองความต้องการหรือตอบสนองไม่สม่ำเสมอจะก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจกล่าวได้ว่า ส่วนประกอบสำคัญของการเกิดพันธะผูกพันตามแนวคิดของอีริกสัน คือ “คุณภาพการปฏิสัมพันธ์ของแม่กับทารก” เมื่อใดก็ตามที่ทารกพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจจากการที่แม่ตอบสนองความต้องการของเขาแล้ว ทารกก็จะสามารถแยกจากแม่ได้ในช่วงสั้น ๆ เพื่อสำรวจสิ่งแวดล้อม ในที่สุดทารกจะสร้างภาพของแม่ขึ้นภายในสมอง เป็นภาพด้านบวกที่มั่นคงถาวร ที่สามารถช่วยสนับสนุนอารมณ์ได้ในระหว่างไม่มีแม่ในช่วงสั้น ๆ อีริกสันยังกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่าบุคคลซึ่งเรียนรู้ที่จะไม่ไว้วางใจผู้เลี้ยงดูในระหว่างวัยทารก อาจจะมีลักษณะการมีสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดและวางใจซึ่งกันและกันไปตลอดชีวิต

มุมมองที่สำคัญของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ในเรื่องสายใยแห่งพันธะผูกพัน คือ มุมมองที่เห็นว่าพันธะผูกพันมีความสำคัญต่อการสำรวจสิ่งแวดล้อมต่อทักษะด้านการรู้คิด และต่อความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงทางอารมณ์ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ยังยอมรับด้วยว่าสายใยแห่งพันธะผูกพันที่ล้าลึก ถ้าถูกสร้างขึ้นมา

ครั้งหนึ่งแล้ว มันจะสามารถทนทานต่อการพรากจากบุคคลอันเป็นที่รักได้

ทั้ง ๆ ที่ทฤษฎีจิตวิเคราะห์มีจุดแข็ง แต่ทฤษฎีนี้ก็ยังคงถูกวิจารณ์ใน 2 ประเด็นสำคัญ ประเด็นแรก ทฤษฎีนี้ยึดถือตามระยะปากของ فروยด์ และเน้นความสำคัญของการให้อาหารมากเกินไปต่อการสร้างสายใยแห่งพันธะผูกพัน (เช่นเดียวกับทฤษฎีการเรียนรู้ที่จะกล่าวต่อไป) เพราะทำให้เกิดความพอใจในการรับประทานอาหารควบคู่กับความสุกที่ปากได้รับการตอบสนอง ประเด็นที่สอง อิริคสันมักเน้นไปที่ปัจจัยด้านตัวผู้เลี้ยงดูหรือแม่มากในการสร้างสัมพันธภาพด้านพันธะผูกพัน แต่ให้ความสำคัญน้อยกว่ากับคุณลักษณะและพฤติกรรมของทารก

2. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้เห็นว่าพันธะผูกพันเป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยการเชื่อมโยงสัมพันธะระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง ไม่ได้เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับการให้อาหารเช่นเดียวกัน แต่มีการให้เหตุผลที่ต่างออกไป การให้อาหารมีความสำคัญเป็นพิเศษเพราะเหตุผล 2 ประการ ประการแรก มันก่อให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบทางบวกจากทารก (เช่น ยิ้ม ส่งเสียงยินดี) ซึ่งสิ่งนี้มักจะไปเพิ่มความรักใคร่ของผู้เลี้ยงดูต่อทารกให้มากขึ้น ประการที่สอง การให้อาหารมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างทารกและแม่ เพราะการให้อาหารเป็นการลดแรงขับ (drive reduction) เนื่องจากเมื่อทารกหิว [ความหิวเป็นแรงขับปฐมภูมิ (primary drive)] ทารกจะรู้สึกเจ็บปวดและทรมาน แม่เป็นผู้ที่ทำให้ความหิวของทารกหมดไปได้ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จนทำให้ทารกเกิดการเรียนรู้ว่าแม่จะช่วยทำให้ความหิวหรือความเจ็บปวดในเวลาที่เขาหิวหมดไปได้ นอกจากความต้องการอาหารแล้ว ทารกยังมีความ

ต้องการพื้นฐานทั้งทางร่างกายและจิตใจอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งในระหว่างการให้อาหาร มักเป็นโอกาสที่แม่จะตอบสนองความต้องการเหล่านี้ร่วมไปด้วย เช่น ความอบอุ่น สัมผัสที่นุ่มนวล การพูดด้วยเสียงอ่อนโยนและให้ความไว้วางใจ หรือแม้แต่การเปลี่ยนผ้าอ้อมที่ทำให้ทารกสบายตัว เป็นต้น ในระยะแรกเริ่ม แม่เป็นสิ่งเร้าที่เป็นกลาง (neutral stimulus) แต่เมื่อเวลาผ่านไป ทารกจะเชื่อมโยงได้ระหว่างแม่กับความรู้สึกพึงพอใจจากการตอบสนอง ความต้องการพื้นฐาน จนเกิดการเรียนรู้ว่าแม่เป็นบุคคลที่นำมาซึ่งตัวเสริมแรงปฐมภูมิ (primary reinforcer) เช่น สัมผัส การให้นม หรือให้ความอบอุ่น เนื่องจากแม่มาพร้อมกับตัวเสริมแรงปฐมภูมิอย่างต่อเนื่อง ให้ความต้องการพื้นฐานของทารกได้รับการตอบสนอง ทำให้แม่กลายมาเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน การปรากฏตัวของแม่กลายเป็นแรงขับทุติยภูมิหรือแรงขับที่เกิดจากการเรียนรู้ (secondary or learned drive) แม่จึงเป็นผู้ให้การเสริมแรงทุติยภูมิ (secondary reinforcer) เพราะเป็นสิ่งที่ถูกนำมาคู่กับการปลดปล่อยความตึงเครียด เป็นผลให้ทารกเรียนรู้ที่จะชอบสิ่งเร้าทุกชนิดที่เกิดขึ้นพร้อมกับการให้อาหาร ซึ่งได้แก่ การกอดจูบที่นุ่มนวล รอยยิ้มอันอบอุ่น และคำพูดปลอบโยนที่อ่อนหวานของแม่ ซึ่งก่อให้เกิดพันธะผูกพันระหว่างทารกกับแม่ ในที่สุดทารกจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ (เช่น ยิ้ม ร้องไห้ ส่งเสียง หรือคลานตาม) เพื่อดึงดูดความสนใจของแม่ ทำให้ได้อยู่ใกล้แม่ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนแก่ตน

ถึงแม้ว่าการให้อาหารจะเป็นบริบทที่มีความสำคัญต่อการที่แม่และทารกจะสร้างสัมพันธภาพอันใกล้ชิด แต่ในปัจจุบันนี้เป็นที่รู้ว่าสายใยแห่งพันธะผูกพันไม่ได้ขึ้นอยู่กับการตอบสนองความพึงพอใจต่อความหิวของทารกเท่านั้น การทดลองที่มีชื่อเสียงของฮาร์โลว์ และ ซิมเมอร์แมน (Berk. 1994 :

258 ; citing Harlow ; & Zimmerman. 1959) ที่ศึกษาลิงริชต์ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าคำอธิบายในเรื่องการลดแรงขับของทฤษฎีพฤติกรรมนิยมไม่ถูกต้องเขาทดลองแยกลูกลิงออกจากแม่จริง และให้มาอยู่กับแม่เทียม 2 แม่ แม่หนึ่งเป็นผู้ให้อาหาร อีกแม่หนึ่งสำหรับกอดหาความอบอุ่นแม่ผู้ให้อาหารทำด้วยขวดแต่มีขวดนมผูกติดอยู่ให้ลูกลิงดูดได้ แม่ผู้ให้ความอบอุ่นมีผ้านุ่ม ๆ พันไว้ แม่ทั้งสองไม่ขยับเขยื้อนการทดลองนี้เพื่อพิสูจน์ว่า แม่ที่เป็นผู้ให้อาหารจะเป็นแม่ที่ลูกลิงผูกพันด้วยจริงไหม ผลการทดลองปรากฏว่า ลูกลิงมักจะใช้เวลาป้อนเปียนอยู่กับแม่ที่ห่อด้วยผ้านุ่มมากกว่า ลูกลิงจะเข้าไปหาแม่ที่ทำด้วยขวดเฉพาะเมื่อตอนหิวเท่านั้น เมื่อกินจนอิ่มแล้วก็จะกลับมาที่แม่ที่ทำด้วยผ้านุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อจัดสิ่งเร้ามาทำให้ลิงตกใจกลัว มันจะวิ่งไปที่แม่ที่ทำด้วยผ้านุ่มมากกว่าแม่ที่ทำด้วยขวด เมื่อมีแม่ที่ทำด้วยผ้าอยู่ด้วย ลูกลิงกล้าที่จะออกสำรวจดูสิ่งเร้าที่ทำให้มันตกใจกลัวแต่เมื่อมันอยู่กับแม่ที่ทำด้วยขวดมันจะกลัวและไม่กล้าไปสำรวจสิ่งที่แปลกประหลาด

จากการศึกษาของฮาร์โลว์และซิมเมอร์แมน ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ลูกลิงจะมีพัฒนาการตามปกติได้จะต้องมีการปะทะสังสรรค์กับวัตถุซึ่งสามารถจะเข้าไปกอดรัดได้ในช่วงแรก ๆ ของชีวิต วัตถุดังกล่าวนั้นถ้าเป็นลิงด้วยกันจะดีที่สุด เพราะการกอดเป็นธรรมชาติของลิง ถ้ามันได้รับการตอบสนองของธรรมชาตินี้ก็จะทำให้เกิดพันธะผูกพันกับวัตถุนั้น

อีกตัวอย่างหนึ่งก็ได้แก่ สัตว์ปีกบางชนิด เช่น เป็ด ไก่ สามารถกินอาหารได้ตั้งแต่เกิด แต่กระนั้นก็ยังเดินตามแม่ไปไหน ๆ อย่างใกล้ชิดและใช้เวลาส่วนใหญ่เกี่ยวพันอยู่กับแม่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความอบอุ่นสบายใจที่ลูกเปิดหรือลูกไก่ได้รับจากแม่ไม่ได้เกี่ยวกับการที่แม่เปิด หรือแม่ไก่เป็นผู้ให้อาหารหรือไม่ การศึกษาที่เห็นอย่างชัดเจนที่สุดอีกการศึกษา

หนึ่งก็คือ การศึกษาเรื่องการฝังใจ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับเปิดและไก่ พบว่าถ้าเปิดและไก่ออกจากไข่ มันจะตามวัตถุแปลก ๆ ที่เคลื่อนไหวได้ซึ่งมันพบเห็นเป็นอย่างแรก เช่น วงกลม สีเหลือง (ซึ่งผู้ทดลองใช้ในการทดลอง) หรือมนุษย์ แม้มันจะพบกับแม่ในภายหลังมันก็ไม่ตามแม่แต่จะตามวัตถุเดิมอยู่เรื่อยไปปรากฏการณ์นี้เรียกว่า “การฝังใจ” แม้ว่าวัตถุนั้นจะไม่ได้บรรเทาหรือลดความเจ็บปวดจากความหิวหรือความไม่สบายได้เลย และไม่อาจจะมีการสัมผัสใด ๆ เกิดขึ้นได้ด้วย นั่นก็คือวัตถุดังกล่าวนั้นไม่มีการเสริมแรงด้วยประการทั้งปวง

จากการสังเกตมนุษย์วัยทารกก็ปรากฏเช่นกันว่า ทารกผูกพันกับสมาชิกในครอบครัว ซึ่งแทบจะไม่เคยให้อาหารเลย เช่น พ่อ พี่น้อง และปู่ย่าตายาย และบางครั้งเราจะสังเกตเห็นว่าเด็กวัยเตาะแตะมีพันธะผูกพันทางอารมณ์อย่างลึกซึ้งกับวัตถุสำหรับกอด เช่น ผ้าห่ม ตุ๊กตา แม้ว่าวัตถุเหล่านี้จะไม่เคยมีบทบาทในการให้อาหาร

3. ทฤษฎีพัฒนาการด้านการรู้คิด (Cognitive - developmental theory)

ทฤษฎีการรู้คิดมองกระบวนการเกิดพันธะผูกพันว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางสมองที่กำลังพัฒนาของทารก พันธะผูกพันและพฤติกรรมแสวงหาความใกล้ชิด เป็นผลที่เกิดตามมาภายหลัง เพราะทารกรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างแม่และคนอื่น ๆ ที่แวดล้อม พันธะผูกพันจะมีมากขึ้นอีกเมื่อทารกเข้าใจในเรื่องการคงอยู่ของบุคคล (person permanence) คือความเข้าใจว่าผู้เลี้ยงดูยังคงมีตัวตนอยู่แม้ว่าอาจจะไม่อยู่ในห้องเดียวกัน ความสามารถของทารกในการสร้างภาพคุณลักษณะที่เด่นชัดของแม่ให้ปรากฏขึ้นในสมอง จะเป็นผลให้เกิดพฤติกรรมแสวงหาความใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น

4. ทฤษฎีธรรมชาติวิทยา (Ethological theory) ในปี ค.ศ. 1937 คอนราด ลอเรนซ์ (Konrad Lorenz) บุคคลสำคัญคนหนึ่งในบรรดาผู้ที่ศึกษาพฤติกรรมสัตว์ในสภาพธรรมชาติ (ethologists) รายงานว่าลูกห่านเดินตามสิ่งเร้าเกือบทุกอย่างที่เคลื่อนไหวได้ ซึ่งอาจจะเป็นแม่ของมัน เป็ด หรือแม้แต่มนุษย์ ลอเรนซ์เรียกพฤติกรรมนี้ว่า การฝังใจ (imprinting) ซึ่งลอเรนซ์ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการฝังใจไว้ว่า (1) เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ : ลูกสัตว์จำพวกเป็ดไก่ไม่ต้องถูกสอนให้เดินตามแม่ (2) เกิดขึ้นภายในระยะวิกฤต (critical period) ซึ่งเป็นช่วงเวลาจำกัดที่ไม่ยาวนานนักหลังจากลูกสัตว์ปีกออกจากไข่ และ (3) ไม่อาจย้อนกลับได้ กล่าวคือ ในทันทีที่ลูกสัตว์ปีกเริ่มตามวัตถุใดวัตถุหนึ่ง มันจะผูกพันกับวัตถุนั้นตลอดไป ดังนั้นลอเรนซ์จึงสรุปว่าการฝังใจเป็นพฤติกรรมปรับตัว เพราะโดยทั่วไป ลูกสัตว์ปีกที่เพิ่งออกจากไข่จะมีชีวิตรอดเมื่อมันเดินตามแม่ เพื่อมันจะได้พบอาหารและได้รับการปกป้องคุ้มครอง ลูกสัตว์ปีกที่เดินเตร็ดเตร่ไปโดยไม่มีแม่ อาจอดตายหรือถูกสัตว์อื่น ๆ กินเป็นอาหาร ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดยีนไปยังรุ่นต่อ ๆ ไปได้ ดังนั้น การฝังใจจึงกลายเป็นคุณลักษณะของการปรับตัวล่วงหน้าที่เป็นมาแต่กำเนิด ซึ่งทำให้ลูกสัตว์ปีกผูกพันกับแม่ของมัน ด้วยเหตุนี้ โอกาสของการอยู่รอดจึงสูงขึ้น

การศึกษาของคอนราด ลอเรนซ์ ดังกล่าวข้างต้น ได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับจอห์น โบลบี (John Bowlby) ในการอธิบายการเกิดพันธะผูกพันของทารกมนุษย์ โบลบีเชื่อว่า พฤติกรรมที่สร้างมาเรียบร้อยแล้วหลายประการ (built-in behaviors) ออกแบบมาเป็นพิเศษเพื่อก่อให้เกิดพันธะผูกพันระหว่างทารกและผู้เลี้ยงดู แม้ว่าพันธะผูกพันในตัวของมันเองจะมีความสำคัญต่อการปรับตัว แต่มันยังช่วยปกป้องทารกจากอันตรายต่างๆ และภัยพิบัติ

ตามธรรมชาติ และเพื่อรับรองว่าทารกจะได้รับการตอบสนองของความ ต้องการ โดยมีเป้าหมายระยะยาว คือการมีชีวิตได้นานพอที่จะสืบพันธุ์ เพื่อความอยู่รอดของสัตว์สกุลต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป โบลบีเชื่อว่า มนุษย์วัยทารกก็เป็นเช่นเดียวกับสัตว์สกุลอื่น ๆ คือมีชุดของพฤติกรรมที่สร้างมาเรียบร้อยแล้ว พฤติกรรมเหล่านี้จะช่วยดำรงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์ของแม่หรือผู้เลี้ยงดูเพื่อเพิ่มโอกาสที่ทารกจะถูกปกป้องจากอันตราย การติดต่อสัมพันธ์กับแม่ยังประกันได้ว่าทารกจะได้รับอาหารด้วย แต่โบลบีประเมินดวงที่ว่าจะชี้ให้เห็นว่าการได้รับอาหารไม่ได้เป็นพื้นฐานของพันธะผูกพัน ในทางตรงกันข้ามกลับชี้ให้เห็นว่าสายใยแห่งพันธะผูกพันมีรากฐานทางชีววิทยาอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดเป็นประการสำคัญ

สัมพันธภาพของทารกกับแม่หรือผู้เลี้ยงดูตามทฤษฎีของโบลบี จึงมีจุดเริ่มต้นมาจากชุดของอากัปกริยาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (set of innate signals) ที่จะเรียกหาผู้ใหญ่ให้มาอยู่ใกล้ทารก เมื่อเวลาผ่านไป สายสัมพันธ์แห่งความรักก็พัฒนาขึ้นมา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมรรถภาพทางการรู้คิดและอารมณ์ใหม่ ๆ ของทารก และการได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ตอบสนองความต้องการและเติมไปด้วยความอบอุ่น

ทฤษฎีของโบลบีจึงให้ความสำคัญในเบื้องต้นกับพฤติกรรมที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของทารก ที่จะดึงให้แม่มาอยู่ใกล้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต พฤติกรรมที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของทารก เช่น การร้องไห้ การจ้องมอง การยิ้ม การยึดจับ ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่สามารถดึงผู้ใหญ่ให้มาอยู่ใกล้ทารก ก่อให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างทารกกับผู้เลี้ยงดู และทำให้สายสัมพันธ์ของพันธะผูกพันพัฒนาขึ้นมาภายใต้สภาวะแวดล้อมตามปกติ ผู้ใหญ่มีความโน้มเอียงอยู่แล้วที่จะตอบสนองต่อสัญญาณของทารก โบลบี

กล่าวว่าเป็นเรื่องยากสำหรับพ่อแม่ที่จะไม่สนใจเสียงร้องไห้ของทารก หรือไม่แสดงความมีไมตรีตอบการยิ้มหรือการหัวเราะของทารก กล่าวโดยสรุปทั้งทารกและผู้เลี้ยงดูต่างก็มีวิวัฒนาการในรูปแบบที่โน้มนำให้ทั้งคู่มีการตอบสนองอย่างเหมาะสมซึ่งกันและกัน และสร้างพันธะผูกพันที่แนบแน่น ซึ่งช่วยทำให้ทารกมีชีวิตรอดได้ (และทำให้สัตว์แต่ละสกุลดำรงอยู่ได้ในที่สุด)

ตามทฤษฎีพันธะผูกพันของโบลบีที่กล่าวมาไม่ได้หมายความว่าพันธะผูกพันจะเกิดขึ้นมาได้เองโดยอัตโนมัติ โบลบียืนยันว่าพันธะผูกพันที่อบอุ่นพัฒนาขึ้นมาทีละน้อย จากการที่พ่อแม่มีความชำนาญในการอ่านและตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อสัญญาณที่ทารกแสดงออกมา และทารกก็เรียนรู้ลักษณะเฉพาะของพ่อแม่และเรียนรู้ถึงวิธีการควบคุมพฤติกรรมพ่อแม่ แต่แม้กระนั้น กระบวนการนี้อาจจะผิดเพี้ยนไปได้ ถ้าสัญญาณที่กำหนดมาเรียบร้อยแล้วของทารกค่อยๆ หายไป เนื่องจากไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมจากผู้เลี้ยงดู เช่น แม่ที่อยู่ในภาวะซึมเศร้า หรือพ่อแม่ที่ไม่มีความสุขในชีวิตแต่งงาน ดังนั้น ในขณะที่โบลบีเชื่อว่าลูกมนุษย์ถูกเตรียมพร้อมมาก่อนแล้วในการสร้างพันธะผูกพันที่ใกล้ชิด แต่เขาก็ยังเน้นด้วยว่าสายสัมพันธ์ทางอารมณ์อันอบอุ่นจะไม่เกิดขึ้น จนกว่าแต่ละฝ่าย (คือ ทารก พ่อแม่) จะได้เรียนรู้วิธีตอบสนองที่เหมาะสมต่อพฤติกรรมของกันและกัน

พัฒนาการของพันธะผูกพัน

พันธะผูกพันไม่ได้เกิดอย่างทันทีทันใด แต่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นตามลำดับ โบลบี แบ่งพัฒนาการของพันธะผูกพันเป็น 4 ระยะ ดังนี้

1. ระยะก่อนเกิดพันธะผูกพัน (The pre-attachment phase) ประมาณอายุแรกเกิดถึง 6 สัปดาห์ อากัปกริยาต่าง ๆ ที่สร้างมาเรียบร้อยแล้ว

เช่น การยึดจับ การยิ้ม การร้องไห้ และการจ้องมองดวงตาผู้ใหญ่ ช่วยนำทารกเกิดใหม่เข้าไปสัมผัสใกล้ชิดกับมนุษย์คนอื่น ๆ ในทันทีที่ผู้ใหญ่ตอบสนองทารก จะกระตุ้นให้ผู้ใหญ่คอยอยู่ใกล้ ๆ ต่อไป เนื่องจากทารกได้รับความสบายจากการอุ้ม ลูบไล้ และพูดคุยด้วยน้ำเสียงอ่อนโยน ทารกในวัยนี้สามารถจำกลิ่นและเสียงของแม่ได้ อย่างไรก็ตาม ทารกยังไม่ผูกพันกับแม่เพราะทารกวัยนี้ยังไม่สนใจ ถ้าถูกทิ้งให้อยู่กับคนแปลกหน้า

2. ระยะกำลังสร้างพันธะผูกพัน (The “attachment-in-the-making” phase) ประมาณอายุ 6 สัปดาห์ ถึง 6-8 เดือน ในระหว่างระยะนี้ ทารกเริ่มตอบสนองต่อคนคุ้นเคยแตกต่างกันไปจากคนแปลกหน้า แม้ว่าทารกจะจำแม่ได้ แต่ทารกยังไม่ประท้วงเมื่อถูกแยกจากแม่ ดังนั้นพันธะผูกพันยังไม่ปรากฏขึ้นมา

3. ระยะเกิดพันธะผูกพันอย่างชัดเจน (The phase of “clearcut” attachment) ประมาณอายุ 6 - 8 เดือน จนถึง 18 เดือน - 2 ขวบ ในช่วงเวลานี้พันธะผูกพันกับคนคุ้นเคยจะปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ทารกแสดงความกลัวต่อการจากไปของแม่ ซึ่งเรียกว่า “separation anxiety” โดยการแสดงที่ทำไม่พอใจหรือร้องไห้ เมื่อผู้ใหญ่ที่ตนพึ่งพาเดินจากไป ความกลัวต่อการจากไปของแม่พบได้ในทารกทั่วโลกประมาณอายุ 6 เดือนไปแล้ว และกลัวมากขึ้นจนกระทั่งอายุ 15 เดือน นอกจากการประท้วงการจากไปของแม่แล้ว ทารกโต ๆ และเด็กวัยเตาะแตะพยายามอย่างมากที่จะอยู่กับแม่ ทารกจะเข้าหา เดินตาม และปีนป่ายขึ้นไปนั่งตักแม่เมื่อมีคนอื่นอยู่ด้วย ทารกใช้แม่เป็นฐานที่มั่นคงของความอบอุ่น (secure base) สำหรับการสำรวจและเสี่ยงภัยในสิ่งแวดล้อม และต่อจากนั้นจะย้อนกลับมาหาแม่อีกสำหรับการสนับสนุนทางอารมณ์ (emotional support)

4. การสร้างสัมพันธภาพที่เอื้อต่อกัน (formation of a reciprocal relationship)

ประมาณอายุตั้งแต่ 18 เดือน - 2 ขวบ เป็นต้นไป ในปลายปีที่ 2 ทารกเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วในด้านการพูดและภาษา ทำให้เด็กวัยเตาะแตะเริ่มเข้าใจการมาและการไปของแม่และคาดการณ์ถึงการกลับมาของแม่ได้ เป็นผลให้การประท้วงการจากไปของแม่มดน้อยลง ในชวงเวลานี้ ทารกเริ่มต่อรองกับแม่ โดยใช้การร้องขอและเชิญชวนมากกว่าจะคลานตามและเกาะติดอยู่กับแม่ ยกตัวอย่างเช่น ทารกในวัย 2 ขวบจะขอให้แม่อ่านนิทานให้ฟังก่อนทิ้งให้อยู่กับพี่เลี้ยง การให้เวลาพิเศษกับทารกพร้อมกับการให้ความเข้าใจว่าแม่จะไปไหนและจะกลับมาเมื่อใด เช่น “แม่จะไปดูหนังกับพ่อ” และ “แม่จะกลับมาโดยเร็วหลังลูกเข้านอน” จะช่วยให้ทารก อดทนต่อการไม่อยู่ของแม่ได้

โบลบีเชื่อว่าจากประสบการณ์ใน 4 ระยะนี้ ทารกจะสร้างภาพภายในสมองของสายสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก ซึ่งทารกสามารถใช้เป็นฐานที่มั่นคงของความอบอุ่นในขณะที่แม่ไม่อยู่ ภาพภายในสมองนี้จะกลายมาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของบุคลิกภาพ และยังคงช่วยเป็นแบบอย่าง (model) หรือเครื่องนำทางสำหรับปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ในอนาคต ตลอดชีวิตช่วงวัยเด็ก วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่

ความกลัวที่สัมพันธ์กับพันธะผูกพันของทารก

ในเวลาใกล้เคียงกันการเกิดพันธะผูกพันของทารกต่อผู้เลี้ยงดู ทารกมักเริ่มแสดงอารมณ์ ด้านลบที่อาจสร้างความฉงนสนเท่ห์หรือบางครั้งสร้างความหงุดหงิดใจให้กับแม่หรือผู้เลี้ยงดู อารมณ์ด้านลบที่สำคัญและน่าสนใจมี 2 ประเภท คือ ความกลัวคนแปลกหน้า (stranger anxiety) และความกลัวแม่แยกจากไป (separation anxiety)

1. ความกลัวคนแปลกหน้า ความกลัวคนแปลกหน้าเป็นความรู้สึกไม่สบายใจหรือ ตึงเครียดของทารกเมื่อเห็นคนแปลกหน้า ทารกอาจร้องไห้เมื่อเห็นคนแปลกหน้า และหยุดร้องเมื่อคนแปลกหน้าจากไป โดยทั่วไปทารกส่วนมากมีปฏิกิริยาทางบวกต่อคนแปลกหน้าในช่วงเวลาก่อนที่จะเกิดพันธะผูกพันกับผู้เลี้ยงดู เมื่อทารกเกิดพันธะผูกพันกับแม่หรือผู้เลี้ยงดูทารกจะเริ่มกลัวคนแปลกหน้า การกลัวคนแปลกหน้าจึงมักปรากฏครั้งแรกเมื่อทารกอายุประมาณ 6 เดือน ถึงจุดสูงสุดระหว่างอายุ 8-10 เดือน และจะค่อย ๆ ลดความรุนแรงไปตลอดปีที่ 2

มีความแตกต่างในวิธีที่ทารกแสดงความกลัวคนแปลกหน้า รวมทั้งมีความแตกต่างในความรุนแรงของปฏิกิริยาโต้ตอบของทารกต่อคนแปลกหน้าด้วย ทารกอาจจะกอดพ่อแม่ ไม่ยอมให้คนแปลกหน้าอุ้ม ทำตัวแข็งเมื่อคนแปลกหน้าสัมผัสหรือเบือนหน้าหนี อย่างไรก็ตาม มีทารกอายุ 8 - 10 เดือนบางคนที่ไม่กลัวคนแปลกหน้า และบางครั้งอาจโต้ตอบทางบวกต่อคนแปลกหน้าด้วยซ้ำไป

ปฏิกิริยาของทารกต่อคนแปลกหน้าขึ้นอยู่กับมิติเฉพาะบางอย่างของสถานการณ์ ได้แก่ แม่อยู่ใกล้ทารกเพียงใด คนแปลกหน้าเข้ามาหาทารกโดยวิธีใด และแม่โต้ตอบต่อคนแปลกหน้าอย่างไร ยกตัวอย่าง ถ้าแม่อยู่ใกล้ทารกและพูดกับทารกด้วยน้ำเสียงที่น่าฟังเกี่ยวกับคนแปลกหน้า จะทำให้ทารกมีปฏิกิริยาโต้ตอบที่ดีกับคนแปลกหน้า นอกจากนี้ปฏิกิริยาของทารกจะขึ้นอยู่กับปริมาณประสบการณ์กับคนแปลกหน้าด้วย โดยปกติแล้วการกลัวคนแปลกหน้าเป็นสัญญาณที่ดี แสดงว่าทารกสามารถเห็นความแตกต่างระหว่างพ่อแม่และผู้ใหญ่ที่เขาไม่รู้จัก

2. การกลัวแม่แยกจากไป ทารกหลายคนที่มีพันธะผูกพันกับผู้เลี้ยงดู จะเริ่มแสดงอาการไม่สบายใจ เมื่อแยกจากแม่หรือสิ่งทีทารกผูกพันอื่น ๆ

ยกตัวอย่าง ทารกวัย 10 เดือน มักร้องไห้ขณะที่เห็นแม่ใส่รองเท้า หยิบกระเป๋า เตรียมออกจากบ้าน ในขณะที่ทารกวัย 15 เดือน จะเดินตามแม่ไปที่ประตูร้องไห้และแสดงท่าทีอย่าให้แม่ทิ้งไป พฤติกรรมเหล่านี้สะท้อนถึง “ความกลัวแม่แยกจากไป” (separation anxiety) โดยปกติแล้วความกลัวแม่แยกจากไปจะปรากฏเมื่ออายุ 6-8 เดือน ถึงจุดสูงสุดเมื่ออายุ 14-18 เดือน และค่อยๆ ลดความถี่และความรุนแรงลงตลอดด้วยทารกและวัยก่อนเข้าเรียน อย่างไรก็ตาม เด็กประถมและแม่แต่เด็กวัยรุ่นก็อาจจะยังคงแสดงอาการวิตกกังวลและความซึมเศร้า เมื่อถูกแยกจากคนที่รักเป็นเวลานาน ๆ

รูปแบบของพันธะผูกพัน

ทารกที่เลี้ยงตามบ้านสร้างสัมพันธภาพด้านพันธะผูกพันกับผู้เลี้ยงดูแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ทารกบางคนอบอุ่นมั่นคงและผ่อนคลาย ในขณะที่บางคนดูเหมือนวิตกกังวลมากหรือไม่แน่ใจในสิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไป ทำไมทารกบางคนอบอุ่นมั่นคง และบางคนไม่อบอุ่นมั่นคงในสัมพันธภาพด้านพันธะผูกพัน และพันธะผูกพันที่อบอุ่นมั่นคงในช่วงแรกของทารกมีผลกระทบต่อพัฒนาการในระยะเวลาต่อมาหรือไม่ เพื่อที่จะตอบคำถามนี้ นักวิจัยได้พยายามหาทางวัดคุณภาพของพันธะผูกพัน โดยพัฒนาวิธีพิเศษสำหรับประเมินความอบอุ่นมั่นคงในพันธะผูกพัน (attachment security) เพื่อที่จะค้นหาปัจจัยที่มีอิทธิพลและผลกระทบของความอบอุ่นมั่นคงในพันธะผูกพันที่มีต่อพัฒนาการในเวลาต่อมา

การสร้าง “สถานการณ์ไม่คุ้นเคย” (strange situation) เป็นเทคนิคที่นักวิจัยมักนำมาใช้อย่างกว้างขวางมากที่สุด เพื่อวัดคุณภาพของพันธะผูกพันระหว่างเด็กอายุ 1 - 2 ขวบ กับผู้เลี้ยงดู ผู้ที่ออกแบบเทคนิคนี้ คือ แมรี เอนสเวิร์ธ (Mary

Ainsworth) โดยใช้เหตุผลว่าถ้าพัฒนาการของพันธะผูกพันดำเนินไปอย่างดี ทารกและเด็กวัยเตาะแตะควรที่จะใช้แม่เป็นฐานที่มั่นคงของความอบอุ่นสำหรับสำรวจห้องเล่นที่ไม่คุ้นเคย นอกจากนี้ เมื่อแม่ทิ้งทารกไปชั่วคราว ทารกควรจะแสดงความกลัวที่แม่จากไป และคนแปลกหน้าคงจะปลอบโยนทารกได้ดีน้อยกว่าแม่ (Berk. 1998 : 189 ; citing Ainsworth. 1978) ดังนั้นใน “สถานการณ์ไม่คุ้นเคย” จึงประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ใช้ทดสอบปฏิกิริยาของทารก เช่น เหตุการณ์ที่มีแม่อยู่ด้วย เมื่อแม่จากไป เมื่อแม่กลับเข้ามาใหม่ เมื่อมีคนแปลกหน้าอยู่ร่วมกับแม่เมื่ออยู่กับคนแปลกหน้าตามลำพัง และเมื่อทารกอยู่คนเดียวในห้องเป็นต้น รวมทั้งหมด 8 เหตุการณ์

จากการสังเกตปฏิกิริยาตอบสนองของทารกต่อเหตุการณ์ต่างๆ ทั้ง 8 เหตุการณ์ที่สร้างขึ้น ผู้วิจัยจำแนกแบบแผนพันธะผูกพันแบบอบอุ่นมั่นคงได้ 1 ชนิด และแบบไม่อบอุ่นมั่นคงได้ 3 ชนิด ดังนี้

ชนิดที่ 1 : พันธะผูกพันแบบอบอุ่นมั่นคง (secure attachment) ทารกในกลุ่มนี้มีประมาณ 60-65% ทารกเหล่านี้ใช้แม่เป็นฐานที่มั่นคงของความอบอุ่นในการสำรวจสิ่งแวดล้อมในขณะที่ทารกอยู่ตามลำพังกับแม่ ทารกอาจร้องไห้หรือไม่ร้องไห้ก็ได้เมื่อเห็นแม่เดินจากไป ทารกจะเข้าไปหาแม่อย่างอบอุ่นขณะที่แม่กลับเข้ามาใหม่ และถ้าทารกร้องไห้มากทารกก็มักจะแสวงหาสัมผัสทางกายกับแม่ ซึ่งจะช่วยให้ทารกหยุดร้องไห้ นอกจากนี้ทารกมีปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าขณะที่มีแม่อยู่ด้วย

ชนิดที่ 2 : พันธะผูกพันแบบหลีกเลี่ยง (avoidance attachment) ทารกในกลุ่มนี้มีประมาณ 20% มีพันธะผูกพันกับแม่แบบไม่อบอุ่น ทารกกลุ่มนี้ดูเหมือนจะไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบกับแม่ขณะที่แม่อยู่ด้วย ทารกมักไม่ค่อยร้องไห้เวลาที่แม่

จากไป เมื่อแม่กลับเข้ามาใหม่ ทารกอาจไม่สนใจแม่ โดยมองหรือหันไปทางอื่นและเมื่อแม่อุ้มขึ้นมาทารกก็มักจะไม้อบกอด ทารกแบบหลีกเลี่ยงนี้มักมีปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า แต่บางครั้งก็อาจหลีกเลี่ยงหรือไม่สนใจคนแปลกหน้าเหมือนที่หลีกเลี่ยงหรือไม่ใส่ใจแม่

ชนิดที่ 3 : พันธะผูกพันแบบต่อต้าน (resistant attachment) ทารกในกลุ่มนี้มีประมาณ 10-15% เป็นพันธะผูกพันแบบไม่อบอุ่นอีกชนิดหนึ่ง ทารกเหล่านี้พยายามอยู่ใกล้แม่แต่สำรวจสิ่งแวดล้อมน้อยมากขณะที่แม่อยู่ด้วย ซึ่งแสดงว่าทารกไม่ได้ใช้แม่เป็นฐานที่มั่นคงของความอบอุ่นสำหรับสำรวจสิ่งแวดล้อม ทารกร้องไห้มากขณะที่แม่จากไป แต่เมื่อแม่กลับเข้ามา ทารกมีความรู้สึกทั้งเชิงบวกและเชิงลบปนกัน กล่าวคือ ทารกยังคงอยู่ใกล้แม่ แต่ก็ดูเหมือนจะโกรธแม่ที่ทิ้งไป บางครั้งตีหรือผลักแม่ ต่อต้านเมื่อแม่สัมผัสร่างกาย ทารกหลายคนยังคงร้องไห้ต่อไปหลังจากที่แม่อุ้ม และไม่สามารถปลอบโยนให้หยุดร้องได้โดยง่าย ทารกในกลุ่มนี้กลัวคนแปลกหน้าแม้เมื่อมีแม่อยู่ด้วย

ชนิดที่ 4 : พันธะผูกพันแบบสับสน หรือไม่มีระเบียบ (disorganized or disoriented attachment) ทารกในกลุ่มนี้มีประมาณ 5-10% แบบแผนพันธะผูกพันในกลุ่มนี้สะท้อนถึงความไม่อบอุ่นมั่นคงมากที่สุด และดูเหมือนจะเป็นแบบแผนที่รวมเอาแบบต่อต้านและแบบหลีกเลี่ยงเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นความสับสนที่ว่าควรจะเข้าหาหรือหลีกเลี่ยงแม่ เมื่อแม่กลับเข้ามา ทารกแสดงความงุนงงและไม่ยินดียินร้าย แสดงพฤติกรรมสับสนและขัดแย้งหลายอย่าง ยกตัวอย่างเช่น อาจเข้าไปใกล้แม่แต่ถอยหนีออกมาเมื่อแม่เข้ามาใกล้ ทารกอาจมองไปทางอื่นขณะที่แม่อุ้มอยู่ ทารกเข้าหาแม่แบบไม่มีชีวิตชีวา มองแม่ด้วยดวงตาเศร้าซึม

มีอยู่บ้างเล็กน้อยที่ร้องไห้ออกมาโดยไม่คาดฝัน หลังเจียบสงบไปแล้ว หรือแสดงอาการตัวแข็งแบบแปลก ๆ

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นมั่นคงในพันธะผูกพัน

นักวิจัยให้ความสนใจปัจจัยสำคัญ 4 ประการที่ส่งผลกระทบต่อความอบอุ่นมั่นคงในพันธะผูกพันในวัยทารก คือ โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด คุณภาพของการเลี้ยงดู คุณลักษณะของทารก และบริบทครอบครัว

1. โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด อะไรจะเกิดขึ้น ถ้าทารกไม่มีโอกาสสร้างสายสัมพันธ์ด้านความรักกับผู้เลี้ยงดู ? การศึกษาหนึ่งที่ให้คำตอบที่ชัดเจนในเรื่องนี้เป็นการศึกษาของ เรเน สปิทซ์ (Berk. 1998 : 190 ; citing Rene Spitz. 1945, 1946) สปิทซ์ได้สังเกตทารกในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า ซึ่งถูกแม่ทอดทิ้งระหว่างอายุ 3-12 เดือน มีพยาบาลคนหนึ่งดูแลทารกพร้อมกับทารกคนอื่น ๆ อีก 7 คนเป็นอย่างน้อย ตรงกันข้ามกับพฤติกรรมที่มีความสุขและชอบสังคมที่ทารกเคยมีก่อนที่แม่ทิ้งไป ทารกเหล่านี้กลับร้องไห้และถอนตัวจากสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว น้ำหนักลด และนอนยาก ถ้าไม่มีใครมาแทนที่แม่ จะทำให้ความซึมเศร้าดังลึกลึกอย่างรวดเร็ว

จากการศึกษาของสปิทซ์ ทารกในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้ามีความยุ่งยากทางอารมณ์ ซึ่งไม่ใช่เป็นเพราะทารกถูกแยกจากแม่ แต่เป็นเพราะถูกขัดขวางไม่ให้สร้างสายสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ 1 คน หรือผู้ใหญ่ 2 - 3 คน มีงานวิจัยที่สนับสนุนข้อสรุปนี้ กล่าวคือ ผู้วิจัยติดตามพัฒนาการของทารกในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าที่มีอัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่างผู้เลี้ยงดูกับจำนวนเด็ก และมีหนังสือและของเล่นดี ๆ ที่เลือกสรรมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผู้ดูแล

เด็กเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉลี่ยเด็กแต่ละคนผ่านผู้ดูแลถึง 50 คนเมื่ออายุ 4 $\frac{1}{2}$ ปี เด็กหลายคนในจำนวนนี้ถูกขอไปเลี้ยงหลังอายุ 4 ปีไปแล้ว แต่เด็กส่วนใหญ่ก็พัฒนาพันธะผูกพันที่ลึกซึ้งกับพ่อแม่บุญธรรมได้ การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าแม่สายสัมพันธ์ของพันธะผูกพันครั้งแรกสามารถพัฒนาได้เมื่อเด็กโตแล้วในช่วงอายุ 4 - 6 ปี แต่เด็กและวัยรุ่นเหล่านี้ก็ยังแสดงให้เห็นถึงการมีปัญหาทางอารมณ์และสังคม รวมถึงความต้องการความสนใจจากผู้ใหญ่มากเกินพอดี หรือให้ความเป็นมิตรมากเกินไปกับผู้ใหญ่และเพื่อนที่ไม่คุ้นเคย และยากลำบากในการมีเพื่อน (Berk. 1998 : 191 ; citing Hodges ; & Tizard. 1978, 1989 ; Tizard ; & Rees. 1975) การค้นพบเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพัฒนาการตามปกติที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นอยู่กับการสร้างสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดลึกซึ้งกับผู้เลี้ยงดู ในระหว่าง 2-3 ปีแรกของชีวิต

2. คุณภาพของการเลี้ยงดู ลักษณะพันธะผูกพันของทารกตามที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นผลของลักษณะการเลี้ยงดู ทารกที่ผูกพันกับแม่อย่างอบอุ่นมีพ่อแม่ที่ไวต่อการตอบสนองความต้องการและสัญญาณทางอารมณ์ของลูก พ่อแม่เหล่านี้มีความสามารถในการอ่านและเข้าใจความรู้สึกของลูก และตอบสนองอย่างทันท่วงทีต่อสัญญาณของทารกแสดงอารมณ์ทางบวก ปฏิบัติต่อทารกอย่างนุ่มนวลและระมัดระวัง เป็นพ่อแม่ที่อบอุ่น เล่นกับลูก มีการสัมผัสทางกายกับลูก ตรงข้ามกับทารกที่ผูกพันแบบไม่อบอุ่น ซึ่งมีพ่อแม่ที่ไม่ชอบสัมผัสร่างกายของลูก ปฏิบัติต่อลูกอย่างงอแงและไม่ไวต่อการตอบสนองความต้องการของทารก นอกจากนี้แล้ว แม่ของทารกที่ผูกพันกับแม่ของตนเองอย่างอบอุ่นจะประสบความสำเร็จในการสร้างความรู้สึกไว้วางใจและความอบอุ่นมั่นคงแก่ลูก ทารกที่ผูกพันกับแม่อย่างอบอุ่นมักร้องไห้น้อยกว่าทารกคนอื่น ๆ ดีใจ

เมื่อแม่กลับเข้ามาหลังแม่แยกจากไปในแต่ละวันและให้ความร่วมมือกับคำขอร้องของแม่ มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ นอกครอบครัว เช่น คนทำงานในศูนย์รับเลี้ยงเด็ก

ทารกที่ผูกพันกับแม่แบบต่อต้านมีพ่อแม่ที่ไม่คงเส้นคงวาในการเลี้ยงดู บางครั้งพ่อแม่ตอบสนองลูกอย่างกระตือรือร้น แต่บางครั้งก็เมินเฉย ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของพ่อแม่ และไม่ตอบสนองในเวลาที่เหมาะสม ยกตัวอย่างเช่น แม่ที่ซึมเศร้ามักมีความยากลำบากในความไวต่อการตอบสนองสัญญาณของทารก และไม่ปลอบโยนเพื่อช่วยให้ทารกควบคุมอารมณ์ด้านลบได้ ทารกรับมือกับการเลี้ยงดูที่ไม่คงเส้นคงวา โดยพยายามอย่างเต็มที่ด้วยการกอดรัด ร้องไห้ และแสดงพฤติกรรมอื่น ๆ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์และความสบายใจและต่อมาเกิดความรู้สึกทั้งเศร้าและโกรธเคือง เมื่อความพยายามเหล่านี้ล้มเหลว

ทารกที่ผูกพันกับแม่แบบหลีกเลี่ยง มีแม่ที่ดูเหมือนไม่ยอมรับลูก แม่มักหงุดหงิด ฉุนเฉียว ดูประหนึ่งโกรธเคืองลูกเกือบตลอดเวลา ไม่ตอบสนองต่อลูกทันท่วงที เย็นชา ใช้เวลาน้อยกว่าแม่คนอื่น ๆ ในการอุ้มและกอดลูก ปฏิสัมพันธ์ของแม่ไม่ก่อให้เกิดความพึงพอใจและบางครั้งอาจเป็นอันตรายต่อลูก เมื่ออยู่ที่บ้าน ทารกที่ผูกพันแบบหลีกเลี่ยงมักร้องไห้มาก และไม่พร้อมจะเจ็บสงบจากการสัมผัสของแม่ นอกจากนี้ยังพบว่าพ่อแม่ของทารกที่ผูกพันแบบหลีกเลี่ยงนี้ มักจัดสิ่งเร้าให้น้อยเกินไปหรือมากเกินไป พ่อแม่บางคนมีลักษณะ “ยึดเยียด” ด้วยการให้สิ่งกระตุ้นมากเกินไปในขณะที่ทารกต้องการพัก ยกตัวอย่าง แม่อาจจะคุยอย่างแข็งขันกับทารก ซึ่งกำลังมองไปที่อื่นหรือกำลังหลับ ทารกที่ผูกพันกับแม่แบบหลีกเลี่ยงนี้อาจเป็นการปรับตัวโดยเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงผู้ใหญ่ที่ไม่ชอบเขา หรือเป็นคนที่กระหน่ำเขาด้วยสิ่งเร้าที่เขาไม่ต้องการและ

ไม่สามารถจัดการได้ จนในบางครั้งอาจกล่าวได้ว่า ทารกแบบหลีกเลี่ยงพยายามหลีกเลี่ยงจากการมีปฏิสัมพันธ์กับแม่ ในขณะที่ทารกแบบต่อต้านได้ตอบด้วยความโกรธและคับข้องใจต่อการขาดการปฏิสัมพันธ์จากแม่ และในขณะที่ทารกแบบต่อต้านพยายามอย่างมากที่จะได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์ แต่ดูเหมือนทารกแบบหลีกเลี่ยงจะเรียนรู้ที่จะไม่แสดงความต้องการด้านอารมณ์ของเขา

สำหรับแม่ของทารกที่ผูกพันกับแม่แบบสับสนหรือไม่มีระเบียบ เป็นแม่ที่มีความบกพร่องรุนแรงในพฤติกรรมของความเป็นแม่ และอาจเชื่อมโยงกับปัญหาทางจิตใจหลาย ๆ อย่างของแม่ ซึ่งรวมถึงแนวโน้มการใช้ความรุนแรง ความซึมเศร้า และความเจ็บป่วยทางจิตใจอื่น ๆ ทารกที่ถูกทำร้ายร่างกายหรือถูกระงับการทารุณส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มทารกที่ผูกพันกับแม่แบบสับสนหรือไม่มีระเบียบ ทารกอาจจะสับสนว่าจะเข้าหาหรือหลีกเลี่ยงแม่ ซึ่งประเดี๋ยวกักประเดี๋ยวโกรธหรือไม่ใส่ใจ

การให้การดูแลที่ไม่เพียงพอ ย่อมทำลายพันธะผูกพันของทารก การทารุณกรรมและไม่สนใจใยดี มีความสัมพันธ์กับความไม่อบอุ่นมั่นคงของพันธะผูกพันทั้ง 3 รูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทารกที่อยู่ในประเภทสับสนหรือไม่มีระเบียบ ความสัมพันธ์จะสูงเป็นพิเศษ

3. คุณลักษณะของทารก พันธะผูกพัน เป็นสิ่งที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่หรือผู้เลี้ยงดูกับทารก เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าปฏิสัมพันธ์ของแม่กับทารก มีความสัมพันธ์กับคุณภาพของรูปแบบพันธะผูกพัน อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะของทารกก็มีความเกี่ยวข้องด้วย นักทฤษฎีพัฒนาการทางจิตวิทยา รู้ดีที่แน่นอนว่า ความสามารถในการสร้างพันธะผูกพัน ในบางส่วนขึ้นอยู่กับระดับพัฒนาการทางจิตวิทยา และความรู้ความเข้าใจโลกรอบ ๆ ตัว ยกตัวอย่าง ทารกต้องเข้าใจว่าผู้เลี้ยงดูที่ใกล้ชิดยังคงมีตัวตนอยู่ แม้ว่า

จะไม่อยู่ในที่นั้น เพื่อที่ทารกจะได้ประสบกับความวิตกกังวลเพราะการจากพรากเมื่อผู้เลี้ยงดูออกไปจากห้อง ซึ่งก็หมายความว่าทารกจะไม่สร้างพันธะผูกพันจนกว่าทารกจะมี “สังกะยของความคงอยู่ของบุคคล” (concept of personal permanence) [ซึ่งจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของสังกะยในเรื่องการคงอยู่ของวัตถุ (object permanence concept) เรื่องนี้ศึกษาโดยเพียเจต์ (Piaget)] ซึ่งผลที่ได้รับจากการศึกษาบางส่วน คือ ปัญหาทางประสาทวิทยา (neurological problem) ของทารกอาจขัดขวางการสร้างพันธะผูกพันที่อบอุ่นมั่นคงได้

รูปแบบการเลี้ยงดูของแม่หรือผู้เลี้ยงดู และลักษณะอารมณ์และพฤติกรรมของทารกตั้งแต่เกิดต่างก็มีความสำคัญต่อคุณภาพของพันธะผูกพันและบางครั้งปัจจัยทั้ง 2 อย่างนี้จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันด้วย มีการศึกษาทารกวัย 12 เดือน ซึ่งถูกทดสอบพันธะผูกพันอย่างไม่อบอุ่นว่าเป็นเพราะทารกอยู่ในภาวะเสี่ยง (คลอดก่อนกำหนด) หรือเป็นเพราะแม่อยู่ในภาวะซึมเศร้า ผลที่ได้มีเพียงว่าในกลุ่มแม่ซึมเศร้าคู่กับทารกคลอดก่อนกำหนด มีเปอร์เซ็นต์ของทารกที่ผูกพันอย่างอบอุ่นต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะทั้งของแม่และทารกที่เชื่อมโยงกับพันธะผูกพันแบบไม่อบอุ่น (Sigelman ; & Rider. 2003 : 380 ; citing Poehlmann ; & Fiese. 2001)

ถึงแม้ว่าคุณภาพของพันธะผูกพันจะเป็นผลทั้งจากผู้เลี้ยงดูและจากทารก แต่เป็นที่ชัดเจนว่าพฤติกรรมของผู้เลี้ยงดูก่อให้เกิดพันธะผูกพันแบบอบอุ่นได้มากกว่าลักษณะของทารก เพราะถ้าลักษณะอารมณ์และพฤติกรรมของทารกมีอิทธิพลสำคัญ ก็คงจะอธิบายได้ยากว่าทำไมทารกหลายคนผูกพันอย่างอบอุ่นกับแม่ แต่ผูกพันไม่อบอุ่นกับพ่อหรือผูกพันอย่างอบอุ่นกับพ่อ แต่ผูกพันไม่อบอุ่นกับแม่ นอกจากนี้แม้แต่ทารกที่มีลักษณะอารมณ์

และพฤติกรรมเป็นเด็กเลี้ยงยาก แต่ก็มักสร้างสัมพันธภาพที่อบอุ่นกับผู้เลี้ยงดูได้ ถ้าผู้เลี้ยงดูมีลักษณะอดทน และสามารถปรับการเลี้ยงดูให้เหมาะสมกับลักษณะพฤติกรรมและอารมณ์ที่ไม่ปกติของทารกได้

4. บริบทครอบครัว นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว บริบทสังคมที่ล้อมรอบผู้เลี้ยงดูและทารกสามารถส่งผลกระทบต่อวิธีที่ผู้เลี้ยงดูและทารกจะมีปฏิกริยาโต้ตอบซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่น ความเครียดจากความเป็นอยู่ที่ยากจนหรือประสบปัญหาในชีวิตแต่งงาน อาจสร้างความยากลำบากให้กับพ่อแม่ที่จะตอบสนองความต้องการของทารกและอาจเป็นผลให้ทารกเกิดพันธะผูกพันที่ไม่อบอุ่นได้ บริบททางวัฒนธรรมก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การสร้างสัมพันธภาพด้วย ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ชาวเยอรมันส่งเสริมลูกมากให้เป็นอิสระในตนเอง ฟังพาดตัวเองได้ และไม่สนับสนุนพฤติกรรมเกาะแม่แจ ซึ่งอาจจะอธิบายได้ว่าทำไมทารกเยอรมันจึงมักไม่สนใจหรือหลีกเลี่ยงแม่ เมื่อแม่กลับเข้ามาใหม่ภายหลังแยกจากทารกไปชั่วคราว และทำไมทารกเหล่านี้หลายคนถูกจัดประเภทเป็นทารกที่ผูกพันแบบหลีกเลี่ยงเมื่อทดสอบใน “สถานการณ์ไม่คุ้นเคย” (Sigelman ; & Rider. 2003 : 381 ; citing Grossmann ; et al. 1985) ตรงข้ามกับทารกญี่ปุ่น ซึ่งเกือบไม่เคยแยกจากแม่เลยในช่วงต้น ๆ ของชีวิต ทารกญี่ปุ่นจะร้องไห้มากเมื่อแม่แยกจากไปและเป็นประเภทต่อต้านมากกว่าทารกอเมริกัน เมื่อทดสอบใน “สถานการณ์ไม่คุ้นเคย” (Sigelman ; & Rider. 2003 : 381 ; citing Takahashi. 1990 ; Van IJzendoorn ; & Sagi. 1999)

ความสำคัญของพันธะผูกพันในระยะแรก ๆ

ประเด็นหนึ่งที่อยู่ในความสนใจ คือ อะไรจะเกิดขึ้นกับทารกที่ถูกพรากจากผู้เลี้ยงดู เนื่องจาก

ความเจ็บป่วย ความตาย หรือเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน หรือที่เลวร้ายยิ่งขึ้น คือ ทารกที่ไม่มีโอกาสสร้างพันธะผูกพันใด ๆ เลย มิงงานวิจัยของจอห์น โบลบี (Papalia ;& Olds. 1990 : 275 ; citing John Bowlby. 1960) ศึกษาเด็กอายุ 15-30 เดือนพบว่าเด็กจะผ่านระยะต่าง ๆ ดังนี้

1. ระยะประท้วง (protest) ทารกพยายามอย่างมากที่จะให้แม่กลับคืนมาด้วยการร้องไห้ เข่าตึง และทุ่มตัวเองไปมา ทารกคาดหวังว่าแม่จะกลับมา

2. ระยะหมดหวัง (despair) ทารกเคลื่อนไหวน้อยลง ร้องไห้แบบคร่ำครวญ หรือร้อง ๆ หยุด ๆ แยกตัวและเฉื่อยชา เจ็บ จนอาจเข้าใจไปว่าทารกยอมรับสถานการณ์ได้แล้ว

3. ระยะถอนตัว (detachment) ทารกเริ่มยอมรับการดูแลจากพยาบาลและกินอาหาร เล่นกับของเล่น ยิ้ม และมีการโต้ตอบทางสังคม แต่เมื่อแม่มาเยี่ยม ทารกยังคงเฉยเมยและหันหนี เด็กอายุระหว่าง 6 เดือน ถึง 4 ขวบ มักจะโต้ตอบเช่นนี้ แต่ไม่ใช่จะเป็นกับเด็กทุกคน

เมื่อเด็กจำเป็นต้องไปพักที่โรงพยาบาลเพื่อรักษาตัว ควรมีวิธีการในการลดความเครียดของเด็ก โรงพยาบาลหลายแห่งอนุญาตให้พ่อแม่อยู่กับลูกได้ แม้แต่การพักค้างคืน สมาชิกในครอบครัวควรไปเยี่ยมบ่อย ๆ จำกัดจำนวนผู้ดูแลเด็ก กิจกรรมประจำวัน ที่เด็กคุ้นเคยก็ควรทำต่อไป จะช่วยบรรเทาความแปลกใหม่ของสถานการณ์ได้

ในการศึกษาที่มีชื่อเสียงของ เรเน สปีทซ์ (Papalia ; & Olds. 1990 : 274-275 ; citing Rene Spitz. 1945, 1946) เปรียบเทียบเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กกับเด็กที่เลี้ยงดูตามบ้าน สถานสงเคราะห์เด็กแบ่งเป็น “nursery” กับ “foundling home” สำหรับ “nursery” เป็นสถานเลี้ยงเด็กที่เป็นลูกของวัยรุ่นหญิงที่กระทำผิด ส่วน “foundling

home” เป็นสถานเลี้ยงเด็กที่เป็นเด็กถูกทอดทิ้ง ผลการศึกษาพบว่าทารกใน “nursery” มีพัฒนาการที่ดีและปกติเช่นเดียวกับทารกที่ถูกเลี้ยงดูตามบ้าน แต่ทารกใน “foundling home” มีส่วนสูงและน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ติดเชื้อโรคง่าย เกณฑ์ภาคเซวาร์ลดต่ำ (จาก 124 เป็น 75 หลัง 1 ปี และลดลงถึง 45 ในปลายปีที่ 2) ความแตกต่างที่พบนี้น่าประหลาดใจมาก เนื่องจากทารกใน “nursery” ซึ่งเป็นลูกของวัยรุ่นหญิงที่กระทำความผิดหลายคนมีปัญหาทางอารมณ์หรือปัญญาอ่อน ในขณะที่ทารกใน “foundling home” มีภูมิหลังที่หลากหลาย และหลายคนมีภูมิหลังค่อนข้างดี ความแตกต่างที่สำคัญที่สุดระหว่าง “nursery” และ “foundling home” คือ ปริมาณความใส่ใจเป็นส่วนตัวที่ทารกได้รับใน “nursery” ทารกทุกคนได้รับการดูแลเต็มเวลาจากแม่ของตนเอง หรือคนทดแทนแม่ ส่วนใน “foundling home” มีพยาบาล 1 คน ดูแลทารก 8 คน

สำหรับในประเทศไทย มีงานวิจัยของนายแพทย์อากร แสนไชย (2542 : 169) ที่ศึกษาพัฒนาการและวุฒิภาวะทางสังคมของเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์เด็ก บ้านเด็กเวียงพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่ อายุแรกเกิด ถึง 5 ปี ประกอบด้วยเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์น้อยกว่า 1 ปี จำนวน 36 คน และเด็กที่อยู่ในสถานสงเคราะห์มากกว่า 1 ปี จำนวน 27 คน ผลการศึกษาพัฒนาการและวุฒิภาวะทางสังคม พบว่าเป็นเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้า 84.1% วุฒิภาวะทางสังคมต่ำกว่าเกณฑ์ 65.1% และเมื่อเปรียบเทียบระยะเวลาในการเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์ ไม่พบความแตกต่างกันของผลพัฒนาการและวุฒิภาวะทางสังคมไม่ว่าจะเข้ามาอยู่น้อยกว่า 1 ปี หรือมากกว่า 1 ปี นอกจากนี้ ยังพบความสัมพันธ์ทางลบระหว่างพัฒนาการและวุฒิภาวะทางสังคม

สรุปได้ว่างานวิจัยทั้งในต่างประเทศและใน

ประเทศที่กล่าวมาข้างต้น มีความสอดคล้องกันที่พบความล่าช้าในพัฒนาการของเด็กกำพร้า ปัญหาที่สำคัญของเด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า ไม่ใช่การแยกจากพ่อแม่ และไม่ใช่เพราะมีผู้เลี้ยงดูหลายคน แต่เป็นเพราะการเปลี่ยนผู้เลี้ยงดูบ่อย ที่ขัดขวางการสร้างพันธะผูกพันที่ใกล้ชิดกับบุคคลพิเศษ นอกจากนี้การได้ตอบของเด็กที่ลดน้อยลง อาจเป็นเพราะไม่ได้รับการกระตุ้นที่เพียงพอ อย่างไรก็ตาม ทารกที่ได้รับความรักใส่ใจและกระตุ้นมากขึ้นจาก “แม่ทดแทน” ก็สามารถมีพัฒนาการเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในด้านการพูด ทารกวัย 6 เดือน ที่ได้รับการดูแลเหมือนการดูแลของแม่จาก นักจิตวิทยาตลอดวัน โดยดูแลสัปดาห์ละ 5 วัน เป็นเวลา 2 เดือน พบว่าทารกมักยิ้มและส่งเสียงอ้อแอ้มากกว่าทารกกำพร้าคนอื่น ๆ ที่ได้รับการดูแลตามปกติของสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า (Papalia ; & Olds. 1990 : 275 ; citing Rheingold. 1956)

พันธะผูกพัน กับ พัฒนาการในระยะเวลาดำเนินมา

พันธะผูกพันที่สร้างขึ้นในระยะแรก ๆ ส่งผลต่อพัฒนาการของบุคคลในระยะเวลาดำเนินมาหลายประการ ที่สำคัญได้แก่ด้านต่อไปนี้

1. **ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวเอง** เมนและแคสสิดี (Hetherington ; & Parke. 1993 : 227, 233 ; citing Main ; & Cassidy. 1988) ประเมินความมั่นคงของพันธะผูกพันของเด็กจากอายุ 1 ขวบ ถึงอายุ 6 ขวบ พบว่าเด็กที่ผูกพันอย่างอบอุ่นเมื่ออายุ 1 ขวบ จะผูกพันแบบอบอุ่นเมื่ออายุ 6 ขวบ ด้วยเสมอ คิดเป็น 100% ส่วนเด็กที่ผูกพันไม่อบอุ่นแบบสับสนเมื่ออายุ 1 ขวบ จะลดเหลือ 66% เมื่ออายุ 6 ขวบ

เมนและแคสสิดี ศึกษาด้วยว่า เด็กอายุ 6 ขวบ ที่มีพันธะผูกพันต่างกันมองตัวเองต่างกันหรือไม่ พบ

ว่า เด็กที่ผูกพันแบบอบอุ่น เป็นเด็กที่มองตัวเองในทางบวกและเห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะที่เด็กผูกพันไม่อบอุ่นแบบสับสนมองตัวเองในทางลบแสดงให้เห็นว่าพันธะผูกพันในช่วงแรกๆ อาจใช้คาดคะเนถึงความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองที่จะเกิดกับเด็กในระยะหลังได้

2. พัฒนาการด้านการรู้คิด ตามทฤษฎีผูกพันของโบลบีและของเอนสเวิร์ทท์กล่าวมาในตอนต้น ทารกที่ผูกพันแบบอบอุ่นกล้าสำรวจสิ่งแวดล้อมอย่างอิสระ อันจะส่งผลต่อพัฒนาการด้านการรู้คิด และเมื่อเด็กโตขึ้น ความอยากรู้อยากเห็นเชิงปัญญา เช่นนี้จะนำมาซึ่งความขยันหมั่น และมีความสุขกับสถานการณ์ที่เป็นการแก้ปัญหา ซึ่งพบได้ยากในเด็กวัยเตาะแตะที่ผูกพันกับแม่ไม่อบอุ่นในช่วงที่เป็นทารก

3. พัฒนาการด้านสังคม ในการศึกษาระยะยาวของ วอเตอร์และคนอื่น ๆ (Sigelman ; & Rider. 2003 : 383-384 ; citing Waters ; et al. 1979) มีการวัดคุณภาพพันธะผูกพันของทารกต่อแม่เมื่ออายุ 15 เดือน และสังเกตเด็กในโรงเรียนอนุบาลเมื่ออายุ 3 ขวบ พบว่าเด็กที่เคยเป็นทารกที่มีพันธะผูกพัน แบบอบอุ่นได้เป็นผู้นำทางสังคม (social leader) ในโรงเรียนอนุบาล กล่าวคือ มักเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมการเล่น มีความไวต่อความต้องการและความรู้สึกของเด็กคนอื่น ๆ และเป็นที่ยอมรับของเพื่อน ๆ นอกจากนี้ครูยังบรรยายถึงเด็กที่เคยเป็นทารกที่มีพันธะผูกพันแบบอบอุ่นว่าเป็นเด็กที่อยากรู้อยากเห็น ควบคุมตัวเอง และกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ ตรงข้ามกับเด็กที่เคยเป็นทารกที่ไม่อบอุ่นมั่นคงเมื่ออายุ 15 เดือน ไม่ว่าจะเป็ พันธะผูกพันแบบต่อต้านหรือหลีกเลี่ยง เมื่ออายุ 3 ขวบ เด็กเหล่านี้มักแยกตัว และลังเลในการเข้าไปร่วมกับเด็กอื่น ๆ ในกิจกรรมการเล่น นอกจากนี้ยังพบด้วยว่า เด็กเหล่านี้มีความอยากรู้อยากเห็นน้อยสนใจน้อยในการเรียนรู้ และมีความเข้มแข็งน้อยใน

การปฏิบัติตามเป้าหมาย เมื่อเทียบกับเด็กที่ผูกพันแบบอบอุ่น การที่เด็กผูกพันแบบไม่อบอุ่น ขาดฐานที่มั่นคงของความอบอุ่น ทำให้ดูเหมือนว่าเด็กเหล่านี้มีอิสระน้อยกว่าเด็กคนอื่น ๆ

4. พัฒนาการด้านอารมณ์ คุณภาพของพันธะผูกพันในวัยทารกมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการในเวลาต่อมาด้วย ดังตัวอย่างงานวิจัยเรื่องหนึ่งที่ประเมินเด็กเมื่ออายุได้ 9 เดือน 14 เดือน 22 เดือน และ 33 เดือน ในห้องปฏิบัติการโดยออกแบบสถานการณ์ให้เด็กกลัว โกรธ และรำเริง พบว่าทารกที่ผูกพันแบบต่อต้านเป็นเด็กที่ขี้กลัวและไม่รำเริง แสดงความกลัวแม้ในสถานการณ์ที่ควรรำเริง และแสดงอารมณ์ทางบวกน้อยลงเมื่ออายุมากขึ้น ทารกที่ผูกพันแบบหลีกเลี่ยง ในครั้งแรกไม่แสดงออกทางอารมณ์ แต่จะแสดงความกลัวมากเมื่ออายุ 33 เดือน ทารกที่ผูกพันแบบสับสนโกรธมากขึ้นทุกทีเมื่ออายุมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มทารกที่ผูกพันแบบไม่อบอุ่นแสดงอารมณ์ทางลบมากขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น แต่ทารกที่ผูกพันอย่างอบอุ่นกลับโกรธน้อยลงเมื่ออายุมากขึ้น และไม่แสดงความกลัวมากเกินไป (Sigelman ; & Rider. 2003 : 384 ; citing Grazyna Kochanska. 2001)

5. การต่อสู้กับความเครียด พันธะผูกพันที่อบอุ่นช่วยให้เด็กต่อสู้กับความเครียดและควบคุมอารมณ์ในช่วงต่อ ๆ มาของชีวิตได้ ในการศึกษาเชิงทดลองหนึ่งเปรียบเทียบลูกสิงที่แยกจากแม่ กับลูกสิงที่ผูกพันอย่างอบอุ่นกับแม่ พบว่า เมื่อโตขึ้น สิงที่ผูกพันกับแม่อย่างอบอุ่นปรับตัวต่อความเครียดได้ดีกว่า รวมถึงการมีทักษะการเป็นพ่อแม่ที่ดีด้วย (Sigelman ; & Rider. 2003 : 384 ; citing Suomi. 1997, 1999)

ในระยะยาว พันธะผูกพันที่สร้างขึ้นมากในวัยทารกอาจเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งอาจเกิดจากเหตุการณ์ทางลบหลายอย่างในชีวิต เช่น สูญเสียพ่อแม่ พ่อ

แม่หย่าร้าง หรือความเจ็บป่วย แต่ถ้าไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงต่างๆ ในชีวิต พันธะผูกพันที่อบอุ่นมั่นคงก็จะมีเสถียรภาพ ในทำนองเดียวกัน บุคคลที่ไม่อบอุ่นมั่นคงในวัยทารก อาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างเมื่อได้รับประสบการณ์ที่ดีๆ ในเวลาต่อๆ มาของชีวิต เช่น เด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า สามารถสร้างความรักพันธะผูกพันที่อบอุ่นกับพ่อแม่บุญธรรมได้ ถ้าสิ่งแวดล้อมแห่งใหม่สามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ดี และช่วงเวลาที่เด็กอยู่ในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าไม่นานเกินไป (ถ้านานเกิน 3 ปี การสร้างพันธะผูกพันใหม่จะยากขึ้น)

บทบาทของการศึกษาที่มีต่อมาตาพันธะหรือพันธะผูกพันกับแม่

มาตาพันธะหรือพันธะผูกพันกับแม่ที่สร้างขึ้นในวัยทารก เป็นพันธะแรกแห่งชีวิตที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาก เพราะเป็นรากฐานของการเรียนรู้ ความรู้สึกปลอดภัยของเด็กขึ้นอยู่กับพันธะนี้ เด็กจะมีความไว้วางใจผู้อื่นมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพันธะนี้ การอบรมกล่อมเกลายุติกรรมของเด็กก็ต้องอาศัยพันธะนี้เป็นเครื่องมือ ในปี ค.ศ.1951 องค์การอนามัยโลก ได้ตีพิมพ์รายงานการศึกษาเกี่ยวกับพันธะระหว่างแม่และเด็ก และผลการพลัดพรากจากกันที่มีต่อพฤติกรรมเด็กทั้งระยะสั้นและระยะยาวที่พัฒนาเป็นความผิดปกติทางบุคลิกภาพถึงกับสรุปว่าพันธะดังกล่าวนี้ มีความสำคัญต่อสุขภาพทางจิตเท่าๆ กับที่ไโวลามีนมีต่อสุขภาพทางกาย (ชัยพร วิชชาวุธ. 2526 : 176 ; อ้างอิงจาก Bowlby. 1951)

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กทุกคนควรจะได้รับความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของพันธะผูกพันกับแม่ในช่วงวัยทารก และตระหนักถึงอันตรายต่อร่างกาย

และจิตใจที่เกิดจากความล้มเหลวในการสร้างพันธะนี้แนวทางที่น่าจะนำไปสู่การปฏิบัติประกอบด้วยแนวทางต่อไปนี้

1. ควรบรรจุเนื้อหาของเรื่องนี้ลงในวิชาใดวิชาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป
2. ควรให้ความรู้และการศึกษาอบรมกับผู้ที่กำลังจะเป็นพ่อแม่ เพื่อตระหนักในความสำคัญของพันธะผูกพันของทารกกับแม่ในช่วงวัยทารก โดยอาจจะจัดในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชน จัดโครงการอบรมโดยเฉพาะ หรือให้บุคลากรในฝ่ายแม่และเด็กของโรงพยาบาลเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นต้น
3. รัฐต้องให้ความสำคัญและควบคุมให้การดำเนินกิจการของสถานเลี้ยงเด็กกำพร้ามีคุณภาพตามมาตรฐานสากล รวมทั้งมีการฝึกอบรมและให้ความรู้บุคลากรอย่างต่อเนื่อง
4. ควรสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดบริการดูแลเด็กเล็กขึ้นในสถานที่ทำงานเพื่อให้แม่สามารถปลีกเวลามาให้นม และดูแลลูกได้ในบางช่วงเวลา
5. รัฐบาลควรออกกฎหมายให้ผู้หญิงสามารถลาคลอดได้ไม่ต่ำกว่า 6 เดือน โดยได้รับเงินเดือนเต็มเช่นเดียวกับที่มีการปฏิบัติกันในประเทศที่พัฒนาแล้วหลาย ๆ ประเทศ

อนึ่ง แนวทางที่ได้เสนอไว้นี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่หากยังขาดการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ดังนั้น ถ้าต้องการเห็นคุณภาพของคนในประเทศมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องน่าที่จะบรรจุเรื่องนี้ลงในหลักสูตรการเตรียมบุคคลสำหรับการเป็นพ่อแม่

บรรณานุกรม

- ชัยพร วิชชาวุธ. (2525). **มูลสารจิตวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อากร แสนไชย. (2542, มิ.ย.- ก.ย.). “พัฒนาการและวุฒิภาวะทางสังคมของเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์เด็กบ้านเด็กเวียงพิงค์,” **สุขภาพจิตแห่งประเทศไทย**. 7(3) : 169-174.
- Berk, L.E. (1994). **Child Development**. Boston : Allyn and Bacon.
- Berk, L.E. (1998). **Development Through the Lifespan**. Boston : Allyn and Bacon.
- Hetherington, E. M.; & Parke, R.D. (1993). **Child Psychology : A Contemporary Viewpoint**. 4th ed. New York : McGraw-Hill.
- Newman, B.M.; & Newman, P.R. (1999). **Development Through Life : A Psychosocial Approach**. Belmont, CA : Brooks/Cole ; Wadsworth.
- Papalia, D.E.; & Olds, S.W. (1990). **A Child's World : Infancy Through Adolescence**. 5th ed. New York : McGraw-Hill.
- Shaffer, D.R. (2002). **Developmental Psychology : Childhood and Adolescence**. Belmont, Calif : Wadsworth/Thomson Learning.
- Sigelman, C.K.; & Rider, E.A. (2003). **Life-span Human Development**. Australia : Thomson Wadsworth.